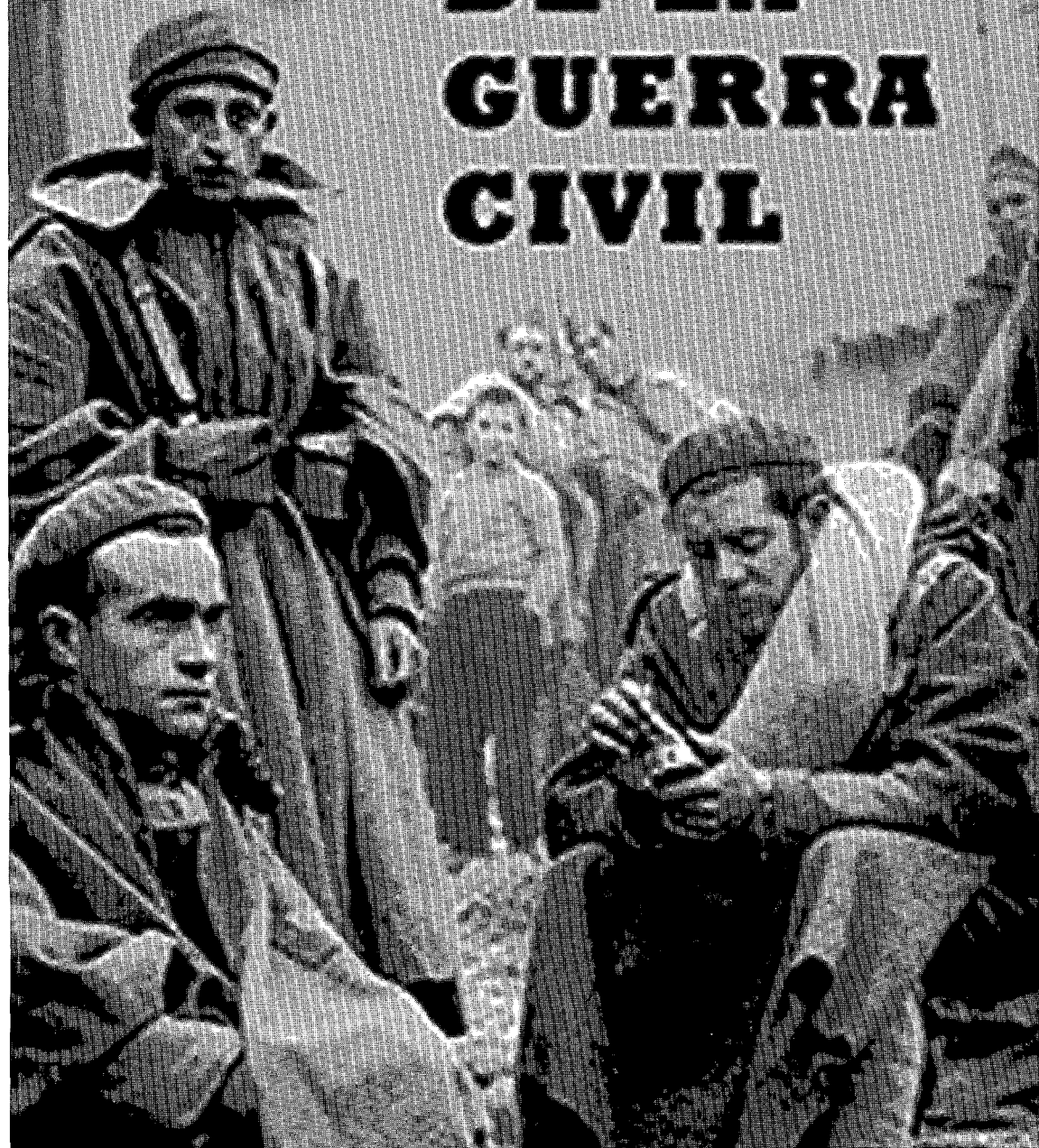

PÍO MOA

LOS MITOS DE LA GUERRA CIVIL

Revisionisme in de geschiedschrijving over de Spaanse burgeroorlog. Het neofranquistisch offensief van Pío Moa

---

Vincent Scheltiens

De geschiedenis van de burgeroorlog (1936-1939) en van de daaropvolgende dictatuur van Franco (1939-1975) blijft in Spanje voor veel discussie en beroering zorgen. Een van de belangrijkste recente stemmen in het debat daaromtrent is die van de historicus en journalist Pío Moa. In Moa's oeuvre over de Spaanse burgeroorlog draait alles rond één centraal thema: de postfranquistische geschiedschrijving over de burgeroorlog bestaat uit een "verdraaid beeld" waarin de opstandelingen onterecht in een kwaad daglicht worden gesteld. Onze geschiedschrijving, aldus Moa, is ten prooi aan linkse mythevorming en die mythes moeten genadeloos afgebroken worden. Door zijn tegenstanders krijgt hij het etiket 'neofranquist' opgekleefd. Maar het neofranquistisch offensief wordt aangezwengeld door de Partido Popular en de door haar gecontroleerde massamedia. Het succes van de revisionistische stellingen is massaal. En alsof dat nog niet genoeg is, worstelen de bij de keel gevatte tegenstanders zelf nog te hevig met de stalinistische versies van de burgeroorlog om de revisionisten efficiënt te kunnen weerleggen.

Het gezegde dat late bekeerlingen de ijverigste zijn én dat ze zich vaak ontpoppen tot de grootste fanatici staat Pío Moa op het lijf geschreven. De man die vandaag columnist is van liberale media zoals het dagblad *La Razón* of het elektronische *LibertadDigital* en

---

Cover van het magnum opus van Pío Moa

zich in het rechtse conservatieve kamp situeert treedt in de jaren 1970 toe tot de PCE, de Spaanse communistische partij die onder de Franco-dictatuur een actief clandestien bestaan leidt. Na Franco's dood, tijdens de Transición - de gecontroleerde overgang van dictatuur naar parlementaire democratie - staat hij mee aan de wieg van de GRAPO, de Grupos de Resistencia Antifascista Primero de Octubre. Wanneer hij deze gewapende groepering van maoïstische inspiratie verlaat, werpt hij zich op het culturele leven. Hij wordt bibliothecaris van de Ateneo de Madrid en leidt zowel het geschiedkundig tijdschrift *Ayeres* als het culturele *Tanteos*, die beide door deze prestigieuze cultuurvereniging worden uitgegeven. Vanaf de tweede helft van de jaren 1990, niet toevallig de periode waarin de conservatief-rechtse Partido Popular van José-María Aznar aan de macht komt en verwoede inspanningen doet om de culturele hegemonie te verwerven, breekt Moa definitief door als publicist en historicus van de Spaanse burgeroorlog. Moa doet van zich spreken met een trilogie waarin hij achtereenvolgens ingaat op de oorzaken van de burgeroorlog (*Los orígenes de la guerra civil*, 1999) de republikeinse personaliteiten en hun tekortkomingen (*Los personajes de la República vistos por ellos mismos*, 2000) en de instorting van de Tweede Republiek en het uitbreken van de burgeroorlog (*El derrumbe de la II República y la guerra*, 2001). Maar zijn tot nu toe grootste succes én zijn magnum opus is het in 2003 verschenen *Los mitos de la guerra civil*, waarin hij zijn vertrouwde thema's weer oppikt en verder uitspint. Het commerciële succes is weergaloos: meer dan dertig herdrukken, meer dan honderdduizend verkochte exemplaren in één jaar.

Franco: positieve balans

Uitgangspunt in Moa's stelling is dat de republikeinen helemaal niet zo democratisch waren of trouw aan de grondwettelijke orde. Volgens hem was de opstand die op 17 juli 1936 in Spaans Marokko begon (18 juli op het Iberisch schiereiland) een logische en onvermijdelijke reactie op het chaotische en bloedige proces van "bolsjevisering" dat sinds de Asturische Oktoberopstand van 1934 was ingezet. De Tweede Republiek (uitgeroepen in 1931) heeft nooit stabiliteit kunnen brengen. Integendeel, ze gaf vrij spel aan nietsontziende linkse krachten die bewust en georganiseerd een gewelddadige revolutie voorbereidden.

Onder die krachten verstaat Moa niet alleen de overheersende anarcho-syndicalistische vakbond CNT (Confederación Nacional del Trabajo) en zijn semi-clandestiene politieke poot FAI (Federación Anarquista Ibérica), of de dan piepkleine en door haar sektarische politiek van de 'derde periode' marginale PCE (Partido Comunista de España), evenmin de net opgerichte en vooral in Catalonië en de Levant ingeplante antistalinistische revolutionaire marxistische POUM (Partido Obrero de Unificación Marxista), maar ook en vooral de tweede grootste vakbond van het land, de socialis-

tische UGT (Unión General de Trabajadores) en de ermee verbonden linkerzijde van de socialistische partij, de PSOE (Partido Socialista Obrero Español), onder leiding van Francisco Largo Caballero. Deze laatste bracht, volgens Moa, *“Spanje dichterbij de revolutie dan gelijkgezinde leiders van eender welke ander Europees land”*. Dat dit een bloedige burgeroorlog vergde nam de meerderheid van de linkerzijde van toen er graag bij, aldus Moa, want die streefde toch naar een emancipatorisch maatschappijproject dat totalitair was. ⁽¹⁾

Dat de republiek voor democratie vocht, is volgens Pío Moa dé leugen bij uitstek. Het republikeinse kamp streefde naar de realisatie van een gevaarlijke utopie. Een mogelijke republikeinse zege had voor nog groter onheil dan het franquisme gezorgd. Of letterlijk: *“Franco’s zege redde Spanje van het trauma van de revolutie.”* ⁽²⁾ De opstand was dus wat de Tweede Republiek niét was: legitiem. En er is meer. Moa breekt ook een lans voor de Franco-dictatuur die op de burgeroorlog volgde. Door een strikte neutraliteit aan te houden bespaarde Franco Spanje het lijden onder de Tweede Wereldoorlog. Hij moderniseerde de maatschappij en legde de basis voor de stabiele democratie van vandaag: *“Met al zijn negatieve elementen, en ondanks het nefaste beeld dat de afgelopen jaren door zijn vijanden werd gecultiveerd, lijkt het mij dat zijn slotbalans zeer positief is en dat de meeste van de hem ten laste gelegde kritieken, die vandaag als onomstotelijke waarheden de ronde doen, ongegrond zijn.”* ⁽³⁾ Wie ijvert voor eerherstel voor de dictator, zou het niet anders zeggen.

Mythen ... zoals Guernica

Met de franquistische gewelddaden liep het overigens zo’n vaart niet, aldus Moa. Neem nu het door Pablo Picasso vereeuwigde bombardement op het Baskische Guernica van 26 april 1937. Tot een heuse mythe opgeklopt voor propagandistisch gebruik, vindt Moa. Het dodental lag in werkelijkheid beduidend lager dan de circa 7000 die in het linkse kamp doorgaans geciteerd worden. Het ging overigens niet om een bombardement op een ongewapende bevolking. In werkelijkheid waren er in de buurt drie bataljons Gudari’s (de troepen van de autonome Baskische regering die de zijde van de Republiek koos) ingekwartierd, wat het bombardement een *“enorm hoge militaire waarde”* ⁽⁴⁾ verschafte. Als er dan toch burgerslachtoffers vielen is dat omdat deze ongelukkigen zich op de invalswegen onder de republikeinse militairen mengden en daar vanuit de vliegtuigen met machinegeweren beschoten werden. Dat die burgers zich daar bevonden is een *“onvoorzichtigheid”* die op het conto dient geschreven van de lokale Baskische overheden. Overigens waren de belagers Duitse piloten van het Condor-legioen én Italianen, alleszins géén Spanjaarden.

Meer, Franco wilde er eigenlijk niet van weten, werd in snelheid genomen. Sterker nog: Sperrle, de opperchef van het Condor-legioen, had eerder al uitgevaardigd dat bombardementen op steden enkel konden nadat hij zijn nadrukkelijk fiat had gegeven.

En wat gebeurde, volgens Moa? Luitenant-kolonel Wolfram von Richthofen, "*de sleutelfiguur van de hele zaak*"⁽⁵⁾ handelde op eigen houtje. Daarom ook dat ná het bombardement, op 10 mei, Sperrle zijn bevel herhaalde en eraan toevoegde dat de Generalísimo zelf of luchtmachtchef Kindelán de enige twee waren die het bevel mochten geven om open steden of militaire industrieën te bombarderen. Als uitsmijter voegt Moa eraan toe dat "*het dient herinnerd dat bombardementen op de burgerbevolking door het Volksfront schering en inslag waren*".⁽⁶⁾ Maar meer weet Moa hierover niet mee te geven.

In *Los mitos de la guerra civil* behandelt Moa op deze manier nog zestien andere 'mythes', episodien uit de Spaanse burgeroorlog, gaande van het republikeins beleg van het Alcázar van Toledo, de massa-executie van republikeinen in Badajoz, de door de republikeinen naar Moskou geëvacueerde goudvoorraad van de Bank van Spanje, de slag om Madrid, de Internationale Brigaden, tot de redding van de kunstwerken uit het befaamde Pradomuseum, om ten slotte af te ronden met het 'enigma' Franco.

Aperturistas en victimofilie

Pío Moa is vandaag geen alleenstaand, geïsoleerd geval. Hij is de meest agressieve vertolker van een lichtung historici en publicisten die we nog het best kunnen omschrijven als de Spaanse variant van de Noord-Amerikaanse neoconservatieven. Het zijn dezelfde figuren die in hun columns uithalen naar de honderdduizenden Spaanse betogers tegen de tweede oorlog in Irak (zonder onderscheid "*pro Saddam*", aldus Moa), tegen homoseksualiteit (laat staan het recht voor holebi's om te huwen of kinderen te adopteren), tegen het feminisme "*dat het traditionele gezin doet uiteenvallen*", tegen het beschikbaar stellen van voorbehoedsmiddelen in scholen, tegen de Galicische beweging *Nunca Mais*, ontstaan als reactie op de zwarte vloed veroorzaakt door de schipbreuk van de *Prestige* (volgens Moa zijn de aanhangers van deze beweging "*eenvoudigweg een bende dieven en raddraaiers die de belangen van Galicië ernstige schade toebrengen*").⁽⁷⁾

Door hun strijdlust en slagkracht onderscheiden deze neoconservatieve historici zich van de oudere generatie conservatieven die deel uitmaakten van het franquistische establishment. Kenmerkend voor die oudere generatie is dat ze in de herfst van de dictatuur - sommigen pas in de diepe winter ervan - afstand namen en tijdens de *Transición* hun activiteit ten tijde van de dictatuur omschrijven als die van het "*zwijgend liberaal verzet*".

In dit rijtje passen historici als de inmiddels overleden Laín Entralgo en de nog steeds actieve Ricardo de la Cierva. Eind jaren 1960, begin jaren 1970 schaalden ze zich achter de 'aperturistas' ('apertura' is het Spaans voor opening): pleitbezorgers voor democratische openingen, goed gecontroleerde en beperkte politieke hervormingen, allianties met de meest gematigde vleugel van de oppositie. Eén doel staat voorop: het

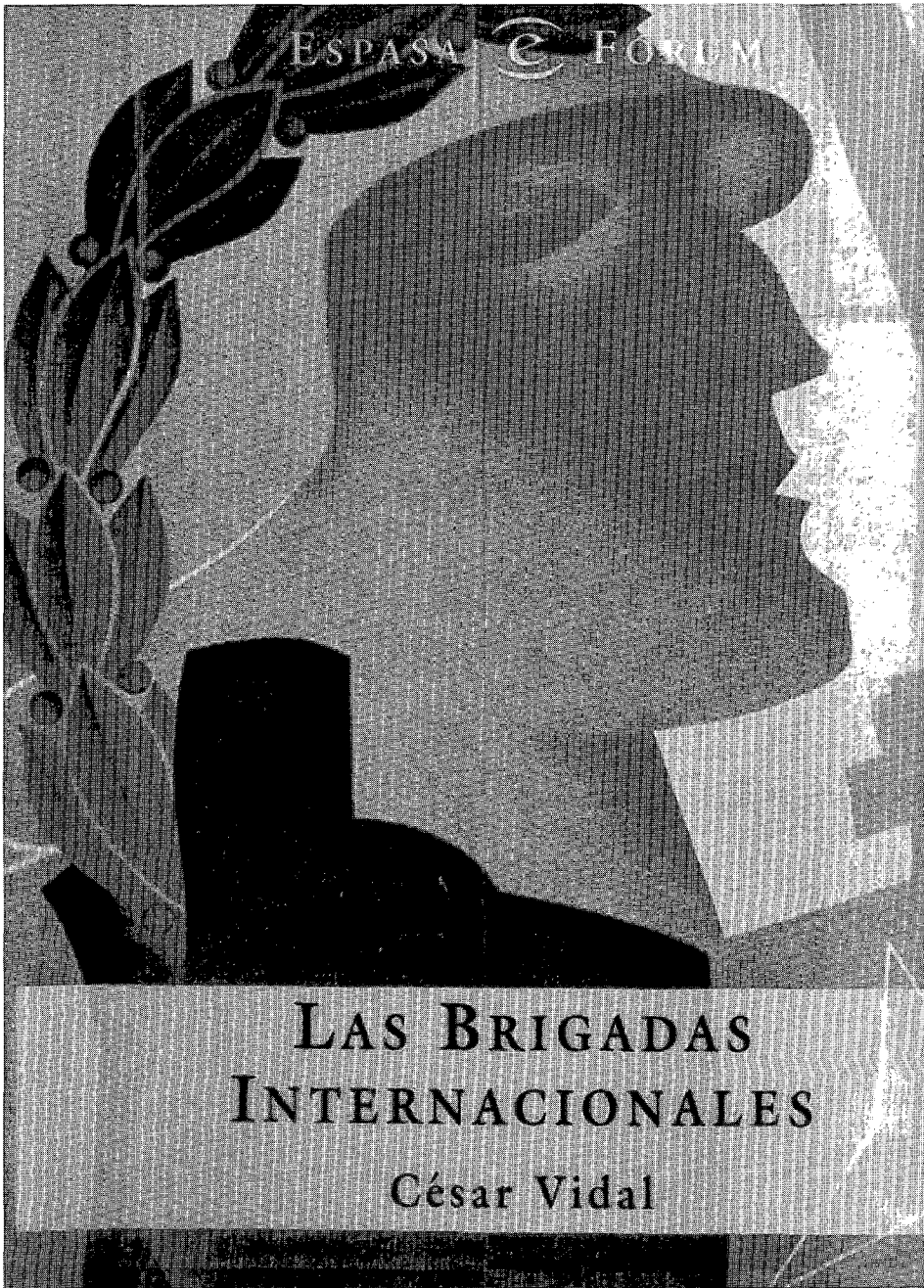
postfranquistische Spanje als moderne kapitalistische staat op de kaart zetten; zonder massamobilisaties, stakingen en andere sociale agitatie, laat staan sociale revolutie. Die staat moest een constitutionele monarchie worden die vooral het lappendeken van nationaliteiten bij elkaar wist te houden. Zonder het spookbeeld van de republiek en zonder het spookbeeld van nationalistische afscheuringen en onafhankelijkheidsverklaringen. De historici onder deze aperturistas beseften misschien wel beter dan wie ook dat de dictatuur op haar laatste benen liep en het niet erg slim was om er zich à fond mee te identificeren, laat staan om ze op een actieve manier historisch te vergoelijken.

Moeilijke tijden voor deze historici? Vanaf die jaren (1976-1978) kon niet meer nuchter geanalyseerd of gesproken worden, aldus de Noord-Amerikaanse historicus Stanley G. Payne, vandaag een fervent verdediger van de boeken van Pío Moa. Payne, die met werken als *Fascism in Spain 1923-1977* en *The Franco Regime 1936-1975* een autoriteit werd in de Spaanse geschiedschrijving, argumenteert dat Moa het slachtoffer is van de 'political correctness' die vanaf de jaren van de Transición dominant werd, en in het bijzonder van een van de belangrijkste kenmerken van dat politiek correct denken, de "victimofilie", een begrip uit de Verenigde Staten, waar het werd toegepast op mensen die bekommerd waren om de slachtoffers van "rassenkwesties" (sic). In Spanje, zegt Payne, gaat het om de (eenzijdige) bezorgdheid om tal van categorieën van slachtoffers van het franquisme, terwijl er voor de rechtse slachtoffers in die periode weinig of geen aandacht was. Payne moet wel toegeven dat, wat Spanje betreft, dit eigenlijk wel te begrijpen is "gezien de lange duur van de dictatuur".⁽⁸⁾

Machtige media

Julián Casanova, professor hedendaagse geschiedenis aan de universiteit van Zaragoza, is alleszins niet onder de indruk en noemt het oeuvre van Pío Moa en de neoconservatieven "overtuigende leugens" ten dienste van een revanchistische propaganda. Wat Payne moeilijke tijden voor historisch onderzoek noemt, beschrijft Casanova integendeel als een zeer vruchtbare periode. Gedurende twee decennia (1975-1995) kon "een uiteenlopende groep historici nieuwe bronnen onthullen, de kennis over deze lange periode van de Spaanse hedendaagse geschiedenis afstoffen en ten gronde uitbreiden en wijzigen". Handicap is volgens Casanova dat de verspreiding van het gepresteerde werk in grote mate beperkt bleef tot academische kringen, wetenschappelijke congressen, gespecialiseerde boeken en tijdschriften met een beperkte oplage: "De stellingen en conclusies bereikten geen breed publiek en konden slechts raar of zelden de belangstelling van de massamedia opwekken."⁽⁹⁾

Het tegenoffensief dat midden jaren 1990 op gang komt, heeft daarentegen volop de actieve steun van een aantal doorslaggevende massamedia. Het dagblad *El Mundo*, door zijn stichter-directeur Pedro J. Ramírez eerder actief ingezet om zijn persoonlijke

Cover van het boek van César Vidal waarin hij een aantal 'mythes' over de Internationale Brigaden ontkracht

vriend José-María Aznar na dertien jaar sociaal-democratische heerschappij aan de lang verhoopte verkiezingszege van maart 1996 te helpen, verheft middels een aantal artikels en interviews Pío Moa tot een spraakmakende en baanbrekende historicus. Het dagblad organiseert een discussieforum over *Los mitos de la guerra civil* op zijn website, betreft historici en andere intellectuelen in het debat. Dit wil aanvankelijk niet zo goed lukken: vele historici pogen het boek te negeren, maar wanneer ook de openbare tv-omroep TVE, die door de Partido Popular in een ijzersterke greep wordt gehouden, een duit in het zakje doet en het boek tot een evenement katapulteert, moet er wel gereageerd worden. Kortom: er ontstaat een controverse, maar de neofranquisten zijn in het offensief. In 2001 was overigens een nieuwe uitgeverij dit offensief komen versterken. La Esfera de los Libros maakt net als *El Mundo* deel uit van de Unedisa-groep. Meerderheidsaandeelhouder van Unidisa is de Italiaanse RCS-MediaGroup die onder meer de *Corriere della Sera* uitgeeft.

Pío Moa is niet het enige paradepaardje van La Esfera de los Libros. Hij is er in het gezelschap van zijn lichtend voorbeeld César Vidal. Vidal pakt graag uit met zijn behaalde doctoraten geschiedenis, filosofie, theologie en een licentiaat in de rechten; publiceerde al meer dan zestig (!) boeken; hij vertaalt uit zestien talen en spreekt er zeven vloeiend. Momenteel doceert deze goeroe van de Spaanse neoconservatieven in de Verenigde Staten aan de diepchristelijke Logos University. Ook hij ontpopte zich tot doorbreker van taboes en voert een oorlog tegen de "politieke correctheid" ...

Neofranquisme versus stalinisme

Het is geen toeval dat Casanova het over "overtuigende" leugens heeft. Waar ligt dan die overtuigingskacht? Vidal en Payne vinden de zwakke plek om de onverdedigbare Moa in bescherming te nemen door te wijzen op het feit dat "de hedendaagse Spaanse geschiedschrijving gekenmerkt wordt door de afwezigheid van elke kritisch onderzoek van de linkerszijde" (Payne). Hoewel deze stelling overdreven is en andere eminente historici als Javier Tusell Moa en co. dan weer aanwrijven zelf geen ernstig onderzoek te verrichten ⁽¹⁰⁾, wordt hier toch een heikel punt gemaakt. Als men het erover eens is dat het offensief van de Spaanse revisionisten propagandistische doeleinden dient, dan moet vastgesteld worden dat die vaak tegenover andere propandistische visies stonden én hout sneden omdat in die prorepublikeinse propagandistische visies ook vaak een loopje met de feiten genomen werd, sommige feiten verbloemd werden, andere dan weer wegge-moffeld. Wie er de werken van Moa en Vidal op naleest, merkt dat zij handig gebruik maken van de ontblote flank. Met andere woorden: hun neofranquisme hakt in op de versies die in het linkse en/of republikeinse kamp steeds dominant waren: de stalinistische. Voor Moa en de zijnen is dat gefundenes Fressen.

Neem bijvoorbeeld de Tweede Republiek en het eerder vermelde uitgangspunt van Maa. De stelling dat de Tweede Republiek een jong regime was dat gestaag sociale en politieke hervormingen toekende en plots in de rug gestoken werd door de nationalistische opstandelingen, houdt vandaag bezwaarlijk stand. Deze voorstelling van de republiek werd in het progressieve kamp al zeer vroeg toonaangevend dankzij de memoires van een aantal spraakmakende linkse figuren uit de burgeroorlog (Azaña, Negrín, Ibaruri ...) en van communistische journalisten of fellow-travellers (Koltsov, Ehrenburg ...) die in vele landen klakkeloos werden overgenomen door slaafse communistische partijen.

Uiteraard ging het niet om een stabiel sociaal-politiek regime. Zonder dat dit zijn formele legitimiteit (een electorale meerderheid) in vraag stelt, dient gezegd dat het conservatieve en het progressieve kamp nagenoeg even groot waren en er binnen beide kampen een radicalisering aan de gang was. In het republikeinse kamp streefde een aanzienlijk deel van de sociale en politieke formaties naar een maatschappelijke omwenteling. Uiteraard was de heersende klasse daarvoor als de dood en bracht zij heel haar machinerie op gang in de hoop dit met een traditionele 'pronunciamiento' te regelen, waarna opnieuw monarchie én dictatuur konden ingesteld worden en de lont uit het sociale kruitvat kon gehaald worden.

Maar de reactionaire opstand lukte slechts gedeeltelijk. In twee derden van het land werd die van onderuit gecounterd door het volk, waarna minstens in Catalonië, Aragón, Nieuw-Castilië en Noord-Andalusië collectiviseringsprocessen in gang werden gezet. Enerzijds waren er de arbeiders, de boeren en dagloners op het platteland die eindelijk sociale en politieke vooruitgang wilden. Zij hadden inderdaad een verlengstuk en een vertolker in organisaties als de CNT, de FAI, de POUM, de UGT en de caballeristische stroming binnen de PSOE. Francisco Largo Caballero verklaarde: *"Het volk is niet aan het vechten voor het Spanje van 16 juli dat onder sociale heerschappij van oude kasten stond, maar voor een Spanje dat alle wortels van die kasten uitgerukt heeft."*

Maar anderzijds had je de burgerlijk-republikeinse formaties én de strak door Moskou gestuurde PCE die elke sociale confrontatie wilden vermijden en Spanje wilden 'handhaven' als iets wat gezien de interne klassentegenstellingen niet mogelijk bleek: een stabiele burgerlijk-parlementaire democratie. Dit vereiste dat de best georganiseerde en sterkst gesteunde kracht, de stalinistische, de macht zou verwerven binnen het republikeinse kamp en de sociale opgang met alle mogelijke middelen zou stopzetten. Dat gebeurde, het revolutionair proces werd gekraakt eind april-begin mei 1937, toen Largo Caballero aan de kant werd gezet en als premier vervangen door Juan Negrín, de slaafse volgeling van Moskou; toen de POUM buiten de wet werd gesteld, haar militanten opgepakt en een van haar meest vooraanstaande leiders, Andreu Nin, werd gemarteld en vermoord. Op datzelfde moment werd de oude bolsjevistische garde in Moskou grotendeels weggezuiverd via schijnprocessen. Ook in Barcelona trachtte men zo'n proces tegen de "trotskistische" (sic) POUM op te zetten, maar dat

lukte niet zoals in Moskou: geen 'bekenentissen', geen veroordeling wegens verraad.

Uiteraard laat Moa niet na deze episodes in een hoofdstuk van zijn boek te behandelen ... ditmaal met verwijzing naar linkse, antistalinistische auteurs als Wilebaldo Solano, de toenmalige jongerenverantwoordelijke van de POUM die de stalinistische vervolging overleefde. Sindsdien ijvert Solano voor het doorgeven van het collectief geheugen van de communistische, antistalinistische stroming.⁽¹¹⁾

Achter de stalinistische mythes

Om vanuit de politieke marginaliteit tot zo'n sleutelpositie te komen, hadden de communisten alles aangewend wat maar in hun kraam paste: het invoeren van het systeem van politieke commissarissen om de politieke gezindheden van de troepen te detecteren én te kneden; de de facto beslissingsmacht over de militaire operaties via de ervaren en vaak ook gereputeerde militaire sovjetadviseurs; het selectief bedelen van de moderne sovjetwapens aan 'bevriende' brigaden en bataljons, terwijl daardoor de ondermaatse bewapening van de andere (anarchisten, poumisten ...) troepen hun militaire slagkracht én successen in de weg stond; het opzetten van een netwerk van geheime agenten en spionnen ...

Eén van de pijnlijkste elementen van dit stalinistisch dictum zijn de door de Komintern opgerichte Internationale Brigaden. Een van de recentere werken hierover is niet toevallig van de hand van César Vidal. Zijn stelling over de Brigaden vat hij als volgt samen: "*Hun militair optreden was weinig efficiënt en honderden brigadisten werden terechtgesteld wegens lafheid, maar ze waren de kweekvijver voor de geheime diensten van Stalin in het volgend decennium.*"⁽¹²⁾

We krijgen hier een goed voorbeeld van de "overtuigende leugens". Militair optreden weinig efficiënt? Met naar schatting tussen de 30.000 en 40.000 manschappen - maar nooit met meer dan 15.000 à 20.000 manschappen tegelijk aan het front - maakten de Internationale Brigaden slechts 2 procent uit van de totale republikeinse troepenmacht. Neem daar nog bij dat de overgrote meerderheid van deze jonge mensen geen noemenswaardige militaire opleiding had genoten (noch vóór vertrek naar Spanje als dienstplichtige of beroepsmilitair, noch in Spanje in het centrale opleidingscentrum van Albacete of elders). Op de koop toe werden deze brigadisten ingezet als stoottroepen: hetzij om bressen in de vijandelijke linies te slaan, hetzij om bressen in de eigen linies te dichtten. Geen wonder dat dit een torenhoge kost aan mensenlevens veroorzaakte. Hier variëren de schattingen. Recente gegevens maken gewag van 17 procent gesneuveld; 13 procent gevangen, gedeserteerd of vermist; 50 procent herstelbaar gewond; 13 procent onherstelbaar gewond.⁽¹³⁾

Terechtgesteld? Afgaande op memoires van een aantal ex-brigadisten klopt die aantijging. Maar deze memoires, die niet meteen aansloten bij het mythische beeld van de

Andreu Nin, een van de grote leiders van de POUM, vermoord tijdens de Spaanse burgeroorlog (www.fundanin.org)

Brigaden - zoals deze van de Belg Nick Gillain (*Le Mercenaire*) of van de Engelsman Laurie Lee (*Moment of War*), kregen doorgaans veel minder aandacht. En hoewel vandaag makkelijk verwezen wordt naar het eveneens demystifiërende *Homage to Catalonia* om het tegendeel te bewijzen, moet toch gezegd worden dat George Orwell er aanvankelijk geen uitgever voor vond omdat het de USSR tegen de haren streek. Sterker nog, toen uitgeverij Secker and Warburg het uiteindelijk toch uitgaf (1938) werden van het nu befaamde boek ... slechts 600 exemplaren verkocht in twaalf jaar.

Kweekvijver voor de geheime diensten van Stalin? Ja, maar vaak ook slachtoffer van de stalinistische zuiveringen, al dan niet na een carrière bij die geheime diensten. Of nog: aangetrokken voor het bemannen van het staatsapparaat in de naoorlogse volksrepublieken van Centraal- en Oost-Europa.

Al bij al brengt César Vidal weinig nieuws. Alleen: hij kan het op massaschaal brengen en in een propagandistische context waarbij het andere kamp sowieso in het defensief zit. Uiteraard moet je bij Moa en Vidal weinig of geen consideratie of respect zoeken voor die tienduizenden jonge antifascisten - niet in het minst de talrijkste groep: de communistische militanten - die wars van elk persoonlijk belang hun leven op het spel zetten.

Ook andere 'zwakke plekken' in het klassieke republikeinse betoog worden vandaag door de neofranquisten handig uitgebuit om te wijzen op het 'ondemocratische' karakter van de vijand. Denken we maar aan de goudreserves van de Bank van Spanje die in september 1937 vanuit Cartagena per schip naar de Sovjet-Unie werden overgebracht. Van die rijkdom werd nooit meer wat gehoord.

Ook in de harde aanpak van republikeinse figuren maakt Moa gebruik van 'zwakke plekken', zoals de politiek van Juan Negrín (1892-1956), die - bij de gratie van de Sovjets - Largo Caballero opvolgde als premier. Of zoals de activiteiten van de Servicio de Investigación Militar (SIM), de geheime dienst van de Republiek die onder diezelfde Negrín werd opgericht op verzoek van Alexander Orlov, op dat moment de bevelhebber van de stalinistische politieke politie NKVD (opvolger van de GPoe en voorloper van de KGB). Binnen het republikeinse kamp begon de SIM een autonoom leven te leiden, eigen gevangnissen op te richten, met eigen methoden te strijden, vooral tegen dissidenten in eigen kamp.

De voorbeelden zijn legio, maar van belang is dat ze eveneens op massale schaal - én niet door neofranquisten of revisionisten - moeten aangekaart worden, als *conditio sine qua non* om efficiënt deze neofranquisten en revisionisten van antwoord te dienen. De inzet is enorm.

Tweedeling

Want er is natuurlijk nog een heel belangrijke reden dat het succes van de neofranquisten verklaart. De steun van machtige media verklaart immers niet alles. Spanje telt vandaag nog vele mensen die Franco en zijn dictatuur dankbaar blijven, er nostalgisch op terugkijken. Mensen die sociale promotie maakten tijdens de dictatuur, mensen die om religieuze, politieke en/of ideologische redenen pal achter de dictator stonden, mensen die familieleden verloren door het revolutionaire geweld, mensen die tijdens de lange jaren van dictatuur nooit verontrust werden en die hun dagelijks leven vandaag 'onzekerder' aanvoelen dan ten tijde van de dictatuur. Op dat vlak kan men blijven spreken van een tweedeling. Want er is ook de zucht naar kennis bij nieuwe generaties, in vele gevallen jongeren die willen weten wat er met de grootouders - zelden nog de ouders - gebeurde; mensen die ijveren voor het lokaliseren en opgraven van de 'fosas comunas' en voor gerechtelijke vervolging van franquistische misdadigers, mensen die zich inzetten voor het verwijderen van alle franquistische monumenten en gedenkplaten ... Er is nog veel werk aan de winkel. Julián Casanova: *"De nagedachtenis van de overwinnaars van de Spaanse burgeroorlog, absolute heersers tijdens de dictatuur van Franco, bezet nog steeds een superieure plaats in vergelijking met die van de overwonnenen. Het franquisme heeft zijn plaatsen van nagedachtenis, straten, monumenten en martelaren. Van de Republiek en van zij die haar verdedigden blijft slechts de herinnering van de overlevenden en van enkele historici."*⁽¹⁴⁾

Zelfs de archieven van de Spaanse burgeroorlog zijn onderwerp van politieke controverse. Terwijl de Catalaanse Generalitat eiste dat de ooit door de franquistes gestolen en naar Salamanca gevoerde documenten terug zouden keren, organiseerde de Partido Popular een betoging tegen het mogelijk overbrengen van die archieven naar Catalonië. Carmen Salvo, minister van Cultuur in de regering van premier Rodríguez Zapatero, trachtte de polemiek te stoppen door iedereen het gras voor de voeten te maaien met de aankondiging van de oprichting van het Centro Documental para la Memoria dat het huidige Archivo de la Guerra Civil zal vervangen, en waar ook papieren uit het buitenland zouden terechtkomen.⁽¹⁵⁾

Met een inzet die zo hoog is en tegenover een daadwerkelijk neofranquistisch, revisionistisch offensief, is de hernieuwde belangstelling voor de Spaanse geschiedenis van de 20e eeuw - niet in het minst op de universiteiten met een lawine van licentiaats- en doctoraatsthesisen - enorm verheugend. Om de "overtuigende leugens" efficiënt te weerleggen, moet de voedingsbodem waarop vele van deze 'leugens' zich enten, vakkundig 'gesaneerd' worden. Dat betekent inderdaad een strijd tegen alle mythen, ook die in het republikeinse kamp.

- (1) P. MOA, *Los mitos de la guerra civil*, Madrid: La Esfera de los Libros, 2003, p. 78
- (2) P. MOA, *Los mitos [...]*, p. 534
- (3) P. MOA, *Los mitos [...]*, p. 535
- (4) P. MOA, *Los mitos [...]*, p. 381
- (5) P. MOA, *Los mitos [...]*, p. 388
- (6) P. MOA, *Los mitos [...]*, p. 392-393
- (7) Voor een overzicht van de columns van P. Moa zie www.libertaddigital.com
- (8) S. PAYNE, Mitos y tópicos de la guerra civil. In: *Revista de Libros*, 03/07/2003.
- (9) J. CASANOVA, Mentiras convincentes. In: *El País*, 14/06/2005.
- (10) J. TUSSEL, El revisionismo histórico español. In: *El País*, 08/07/2004.
- (11) Zie www.fundanin.org, de uitstekende website met maandelijks nieuwsbrief van de Fundación Andreu Nín.
- (12) C. VIDAL, *Las Brigadas Internacionales*, Madrid: Espasa Calpe, 1999.
- (13) C. CABRERO-FERNANDEZ, *Brigadas Internacionales: compromiso y memoria*, Universidad Complutense de Madrid, licentiaatsverhandeling, 2002, p. 81-90.
- (14) J. CASANOVA, La historia que nos cuenta TVE. In: *El País*, 03/04/2005.
- (15) Ministerio de la Cultura, Gabinete de Prensa, Presentación Centro de la Memoria, 08/06/2005.